

2-ТОМ, 11-СОН

“ЭНГ КИЧИК ПЕНСИЯ ЁШИ - ЎЗБЕКИСТОНДА”.

Ф.М.Пардаев

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Ижтимоий ҳимоя миллий агентлиги бошқарма бошлиғи ўринбосари

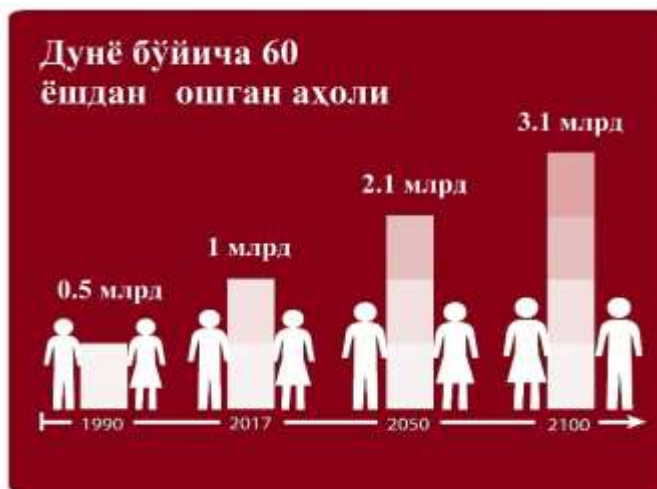
Ҳозирги пайтда пенсия таъминотини такомиллаштириш дунёдаги энг глобал муаммолардан бири ҳисобланади. Пенсия тизимларини такомиллаштириш тўғрисидаги халқаро даражадаги муҳокамалар Жаҳон банки томонидан 1994 йилда нашр этилган, аҳолининг қариб бориши билан боғлиқ пенсия инқирозига бағишланган ҳисоботидан бошланган. Маърузада пенсионерларнинг

кутилаётган умр кўриш давомийлигининг узайиши билан боғлиқ ҳолда аксарият мамлакатларда маблағларнинг қатъий тақсимлашнинг “авлодлар бирдамлиги” тамойилларига асосланган пенсия тизимларида тақчиллик юзага келиши натижасида кўплаб мамлакатларда ушбу муаммони ижобий ҳал этишга алоҳида эътибор қаратилаётгани таъкидланди.

Жаҳон мамлакатларида демографик вазиятнинг кескинлашуви, жумладан, аҳоли ёш таркибининг жиддий ўзгариши, яъни аҳоли

ёш

таркибида кекса ёшдаги фуқаролар улусининг ортиб бориши, аҳолининг ўртача умр кўриш давомийлигининг ошиб бориши

2-TOM, 11-SON

кабилар пенсия таъминоти тизими харажатларининг кўпайишига олиб келмоқда. Жаҳон банкининг ҳисобот маълумотларига кўра, дунё бўйича 2017 йилда 60 ёш ва ундан юқори ёшдагилар 962 млн. кишини ташкил этиб, 1980 йилга нисбатан 383 млн. кишига ёки 152 фоизга ортган.

Мазкур кўрсаткич 2030 йилга бориб, 1,4 млрд.га, 2050 йилга келиб эса 2017 йилга нисбатан 2 баравар кўпайиши, яъни 2,1 млрд. кишини ташкил этиши прогноз қилинган. Бугунги кунда умр кўриш давомийлиги дунё бўйича ўртача 71,9 ёшни ташкил этади. Бу эса 1990-1995 йилларга нисбатан 7,3 йилга ўсган. 2030 йилларга келиб умр кўриш давомийлиги ўртача 73,8 ёшни, 2050 йилларга келиб эса ушбу кўрсаткич 77 ёшни ташкил этиши прогнозлаштирилган. Ўртача умр кўриш давомийлиги 75 ёшдан юқори бўлган барча мамлакатларда пенсия ёши ўртача 65 ёши ташкил этмоқда. Дунёда соғлиқни сақлаш сифати яхшилангани, тиббиётнинг жадал тараққий этаётгани, санитар назоратнинг такомиллашаётгани, таълимдан фойдаланишнинг кенгаяётгани, иқтисодий фаровонлик боис кексалар улуши борган сари кўпаймоқда. Узоқ умр кўриш – инсоният тараққиётининг энг катта муваффақиятларидан биридир.

Шунинг учун фуқароларга умрининг охирига қадар пенсия тўлаш, муносиб яшаш шароитларини яратиб беришни давом эттириш давлат зиммасидаги энг муҳим ва долзарб масала ҳисобланади. Бунга яна бир сабаб шуки, Европа давлатларида 2010 йилда пенсия жамғармаларидаги дефицит 300 миллиард еврини ташкил қилди. Голландия банки пенсия миқдорини ўртача 3 фоизга камайтирди. Бошқалар ҳам ундан ўрнак олмоқда. Хуллас, қари ҳам, ёш ҳам кўпроқ ишлашига, ўз истиқболи учун кўпроқ сармоя киритишига тўғри келмоқда.

Давлатда яшаш сифатини аниқ кўрсатиб берадиган демографик индикаторлардан бири бўлиб, туғилишда кутилаётган ўртача умр кўриш даври ҳисобланади. Бу кўрсаткич инсон ривожланиши индексини ҳисоб-китоб қилишнинг тўртта компоненталаридан бири ҳисобланади ва турли ҳил давлатлар ва ҳудудлар жамият ривожининг даражасини кўрсатувчи асосий ҳалқаро кўрсаткич ҳисобланади.

Ўзбекистон Марказий Осиё давлатлари орасида аҳолининг умр кўриш давомийлиги бўйича етакчилик қилмоқда. Бу ҳақда “Lancet” нашри томонидан эълон қилинадиган Global Burden of Disease тадқиқотида айtilган.

Тадқиқот маълумотларига кўра, Ўзбекистон Марказий Осиёда ўртача умр давомийлиги бўйича етакчилик қиляпти. Бу кўрсаткич Ўзбекистонда 73,8 йилга тенг.

2-TOM, 11-SON

Тожикистонда ўртача умр давомийлиги 73,7 йилни ташкил қиляпти. Қозоғистонда бу кўрсаткич 72,4 йилга, Қирғизистонда 70,9 йилга, Туркменистонда 70,4 йилга тенг.

Дунёда ўртача умр давомийлиги энг узун мамлакат деб Гонконг (84,3 йил) топилди. Ундан кейин Япония (83,8 йил) ва Италия (83,5 йил) жой олган.

Ўзбекистонда умумий белгиланган пенсияга чиқиш ёши 1956 йилда собиқ Иттифоқ мамлакатлари фуқароларининг пенсия таъминоти қонунчилиги билан белгиланган миқдорда (аёлларга 55 ёш, эркекларга 60 ёш) сақланиб турибди. Ўша даврнинг статистикасига назар соладиган бўлсак, ўртача умр кўриш давомийлиги 47 ёшни ташкил этганлигини таъкидлаш ўринлидир. Ўртача умр кўриш давомийлиги кўрсаткичи сўнги йилларда ўсиш тенденциясига эга бўлиб, жумладан, 1991 йилда ушбу кўрсаткич 66,4 ёшни ташкил этган бўлса, 2000 йилда 70,8 ёшни, 2010 йилда 73,0 ёшни, 2017 йилда 73,8 ёшни (аёлларда - 76,2 ёш, эркекларда – 71,4 ёш) ташкил этган.

Халқаро меҳнат ташкилотининг “Ижтимоий таъминотнинг минимал меъёрлари тўғрисида”ги 102-сонли Конвенциясининг 26-моддасига мувофиқ, “белгиланган пенсияга чиқиш ёши 65 ёшдан ошмаслиги лозим ёки ваколатли органлар томонидан мамлакатдаги кексаларнинг пенсияга чиқиш ёшини белгилашда уларнинг меҳнатга лаёқати ҳисобга олиниши зарур”. Демак, Халқаро меҳнат

ташкилотининг талабларига кўра, дунё бўйича пенсияга чиқиш ёши 65 ёшдан ошмаслиги мақсадга мувофиқ, аммо, бунда кексаларнинг меҳнатга лаёқатлилигидан келиб чиқиб, бу ёш оширилиши ҳам мумкин. Бугунги кунда дунё бўйича ўртача пенсия ёши эркеклар ва аёллар учун 63 ёшни ташкил қилади.

Ривожланган давлатларда пенсия ёши – Японияда 70 ёш, Франция ва Грецияда 67 ёш, Буюк Британия, Германия, Испания ва Швецияда эркеклар ва аёллар учун 65 ёш, Бразилияда эркеклар учун 65, аёллар учун 60 ёш. Марказий Осиё, жумладан Қозоғистон, Қирғизистон ва Тожикистонда эркеклар 63, аёллар 58 ёшдан ёшга доир пенсияга чиқиш ҳуқуқига эга бўлади. Қозоғистонда аёлларнинг пенсия ёши ҳар йили 6 ойдан босқичма босқич оширилиб, 63 ёш қилиб белгиланган. Туркменистонда эса

2-TOM, 11-SON

пенсия ёши эркаклар учун 62 ёш, аёллар учун 57 ёш қилиб белгиланган бўлиб, ушбу давлатларда пенсия таъминоти тизимларида мамлакатнинг демографик, иқтисодий ва ижтимоий ҳолати ва шароитидан келиб чиқиб бир неча маротаба ислохотлар ўтказилган.

Ҳалқаро меҳнат ташкилотининг ўтказилган тадқиқотига асосан, 2010-2016 йилларда 169 та мамлакатда пенсия таъминоти ислохотлари ўтказилган бўлиб, ушбу ислохотлар қуйидаги йўналишларда амалга оширилган:

72 ҳолатда - пенсия ёши оширилган;

31 ҳолатда - пенсияларни тайинлашда квалитацион талаблар ва пенсияга чиқиш даври оширилган, муддатидан олдин пенсияга чиқиш чекланган ва уларга нисбатдан жарималар қўлланилган, кеч пенсияга чиқиш бўйича рағбатлантирувчи механизмлар қўлланилган;

25 ҳолатда - пенсия формуласи модификациялаштирилган ва субсидиялашган тўловлар қисқартирилган;

12 ҳолатда - пенсиялар индексациланиши шартлари ўзгартирилган ёки индексация “музлатилган”;

17 ҳолатда - ижтимоий тўловлар миқдори оширилган.

Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилотларига кирувчи давлатларнинг кўпчилигида эркак ва аёлларнинг пенсия ёшлари 65 ва ундан юқори қилиб белгиланган бўлса, Европа ва Марказий Осиё давлатларида ханузгача эркаклар пенсияга 65 ёшдан вақтлироқ, аёллар эса ундан ҳам вақтли чиқадилар. Ўртача пенсия ёши белгиланган пенсия ёшидан кам бўлиб, бу аввало имтиёзли пенсияга чиқиш бўйича ҳуқуқлар мавжудлигидандир.

Эслатиб ўтамиз, айти вақтда Ўзбекистонда пенсия ёши аёллар учун 55 ёш, эркаклар учун 60 ёшни ташкил этади. Бу МДҲ давлатлари орасида энг паст кўрсаткичли пенсия ёши ҳисобланади.

